

שיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת תולדות תשע"ז

"וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם"

לעשר ולתת לה'. צדיק יותר מיעקב אבינו, שמעשר רק את מה שצריך לעשר.

הסבא מסלבודקה, הגה"צ רבי נתן צבי פינקל³ זצ"ל הסביר, שבאמת לא היתה כאן רמאות מוחלטת. מה שעשו שאל כיצד מעשרים את המלח ואת התבן, לא נעשה רק כדי לרמות את אביו. לעשו באמת היו רגעי התרוממות לקדושה ולצדקות. הוא מבין שטוב להיות צדיק, ורוצה באמת להיות צדיק גדול, ולעשר אפילו את המלח ואת התבן⁴. אלא שהצדקות שלו לא מחזיקה מעמד. אחרי זמן קצר הוא הולך שוב לשדה, וגוזל ורוצה⁵ (עי' מכתב מאליהו ח"א עמ' 234 וח"ג עמ' 35).

הפסוק הרי אומר, "לֵב רָשָׁעִים כְּמַעַט" (משלי י, כ). יש לו לב, לרשע. יש לו רגעי התעוררות. אבל הלב הזה הוא "כְּמַעַט". מחזיק מעמד רק זמן קצר. ברגע שהוא רואה דברים אחרים - הם מושכים אותו יותר. זהו החסרון של עשו. הוא מבין שצדקות היא דבר טוב, אבל לא מוכן להשקיע את המאמצים הנדרשים לכך. יעקב "יושב" על זה יומם ולילה, ולעשו אין סבלנות לזה. כשמדובר בשאיפות רוחניות - הוא לא מוכן להשקיע את המאמצים הנדרשים כדי להשיגן, על אף שהוא מכיר בערכן. רגעי הצדקות אמיתיים אצלו, אבל רק לרגע. זה לא אמיתי ממש. לכן, אחרי הכל, זה "צייד בפיו". זו אינה אמת אמיתית.

"תתן אמת ליעקב"

עשו איש ציד, צד את אביו בפיו ומרמה אותו, ואילו "יעקב איש תם יושב אהלים" (בראשית כה, כז). "פִּלְבוֹ כֵן פִּי... שאינו חריף לרמות" (רש"י שם). אמנם השם "יעקב" מזכיר עקמימות וחוסר יושר, כמו: "וְהָיָה הָעֶקֶב לְמִישׁוֹר" (ישעיהו מ, ד), "וַיַּעֲקֹב נִי זֶה פַּעַמִּים" (בראשית כז, לו), אבל האמת היא שיעקב הוא "איש תם", ומידת האמת היא המידה המיוחדת של יעקב אבינו - "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ).

גם כשיעקב נראָה עֶקֶב - כשהוא הולך בדרכים לא ישרות - הוא לא עקוב באמת ח"ו, אלא ישר שבישרים. כי כל שלשת האבות נקראו ישרים (ע"ז כה, א), ובכלל זה גם יעקב⁶. הפסוק אומר: "עַם נָבָר תִּתְבָּרַר, וְעַם עֲקֹשׁ תִּתְפַּתֵּל" (תהלים יח, כז). כשמתעסקים עם אדם לא ישר, מוכרחים לפעמים ללכת בדרכים פתלתלות ולא ישרות, כדי שלא ליפול ברשתו, ובנסיונות כאלו - זהו היושר, וזוהי הישרות! כשאמא אומרת לַבְּנָה: "אחרי הלימודים תחזור ישר הביתה", היא לא מתכוונת שהבן ילך בקו ישר, שהרי אז הוא עלול לחבוט את ראשו בקיר או בעמוד חשמל, או ליפול לתוך בור ח"ו. הישרות במקרה זה היא דוקא להיות מפותל, להתאים את עצמו לעקמימות הדרך. לפנות שמאלה כשצריך לפנות שמאלה, ולפנות ימינה כשצריך לפנות ימינה. כך נוהג גם יעקב. היות ויש לו עסק עם עקשים למיניהם (עֲשׂוֹ, ואח"כ לבן), ממילא - "עם

עשו - "גִּבֹר נְחֹשֶׁיֶרֶן"

כתוב בתורה: "וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שֹׁדֵה" (בראשית כה, כז). מה פירוש "איש ידע ציד"? מתרגם אונקלוס, "איש ידע ציד" - "גִּבֹר נְחֹשֶׁיֶרֶן". כלומר, נָח וּבָט ל¹ (תוס' ב"ק צב, ב ד"ה דשרכי). או לפי גירסה אחרת, "נְחֹשֶׁיֶרֶן", שמשמעו נָח וְשָׂקֶט, ואינו עוסק בכלום (תוס' שם, ותוס' ב"ב קלט, א ד"ה בשרכא).

וקשה לכאורה: למה אומרת התורה שעשו הוא "גִּבֹר נְחֹשֶׁיֶרֶן"? הרי הוא פעיל מאד! יעקב יושב כל היום באוהל על הרשב"א ועל הריטב"א ולא עושה כלום, ועשו הוא זה שיוצא לשדה ופועל, אז למה הוא "נְחֹשֶׁיֶרֶן"? - התשובה היא, שעם כל הפעילות של עשו, ועם כל ההתרוצצות שלו, הוא לא בונה כלום. ההתרוצצות שלו היא הבל, והבנינים שהוא בונה הם בניינים של תוהו. במבט של נצח - אין להם כל ערך. לעומת זאת, יעקב ה"בטלן", בונה בנינים אמיתיים ונצחיים. הוא בונה בנינים לדורות², כמו שאומר הנביא: "וְאֶשֶׁם דְּבָרֵי פִיךָ וּבְצֵל דְּי פְסִיתִיךָ, לְנֹטַע שְׁמַיִם וְלִיסַד אֲרָץ" (ישעיהו נא, טז). שע"י שאדם לומד תורה ("וְאֶשֶׁם דְּבָרֵי פִיךָ"), הוא נוטע שמים ויוסד ארץ (סנה' צט, ב. ועי' "נפש החיים" שער ד' פי"ב). היכן הם השמים והארץ הללו שנבראים ע"י הלימוד? - אי אפשר לראות אותם בעיני בשר! אבל נאמנים עלינו דברי הנביא ודברי חז"ל, שעולמות שלמים נבראים מכל דיבור של תורה שאדם מוציא מפיו! יעקב שעוסק בתורה - בונה עולמות. בונה את עצמו, ובונה את כלל ישראל. הוא הבונה האמיתי. עשו - לא בונה שום דבר. לולא התורה של יעקב, כלל לא היו מכירים היום את עשו! רק בגלל התורה של יעקב, יודעים עד היום, שהיה פעם אדם אחד בשם עֲשׂוֹ. כל הפעילות של עשו היא כקצף על פני מים, אין לה שום קיום עצמי ושום הצלחה. לכן עשו הוא "גִּבֹר נְחֹשֶׁיֶרֶן" - איש נח ובטל.

"לב רשעים כמעט"

כפי שהזכרנו, עֲשׂוֹ הוא "איש ידע ציד איש שֹׁדֵה". אבל לא רק בעלי חיים יודע עֲשׂוֹ לצוד. גם את אביו הוא יודע לצוד. "וַיִּאָּהֵב יִצְחָק אֶת עֲשׂוֹ כִּי צִיד בְּפִי" (בראשית כה, כח). מה פירוש "כִּי צִיד בְּפִי"? ומדוע זו סיבה ליצחק לאהוב את עֲשׂוֹ? הפשט הפשוט הוא, שהציד של עשו היה מגיע אל פיו של יצחק (עי' אונקלוס ורש"י שם). כלומר, עֲשׂוֹ היה מאכיל את אביו מצידו. אבל חז"ל פירשו את הפסוק באופן אחר. חז"ל פירשו "כִּי צִיד בְּפִי", שהיה צד את אביו בדיבורי פיו. היה שואל את אביו: אבא, היאך מעשרין את המלח ואת התבן? (רש"י שם, כז) מראה את עצמו כצדיק וחסיד, שלא די לו במה שמעשרים את הגורן ואת היקב, את התבואה ואת היין, הוא רוצה לעשר גם את הפסולת של הגורן והיקב - את התבן. וכן את המלח שכלל לא גדל בקרקע, גם אותו רוצה עשו לעשר. את הכל הוא רוצה

מאמין בעבודת ה', היא לא תביא לו שום תועלת. מה מפסיד אפוא עֲשׂוּ ממכירת הבכורה? - כלום! ממילא נמצא, שיעקב לא רק שלא "סחט" את עשו בשעת מצוקה, אלא גם לא הזיק לו במאומה במה שלקח ממנו את הבכורה. בקיצור, אין במעשה הזה ולא כלום כדי לסתור את מידת האמת של יעקב.

נטילת הברכות מעֲשׂוּ - באיזה היתר?

והנה, למרות שֶׁעֲשׂוּ אינו מאמין ואינו מודה בעבודה, אבל יש דבר שֶׁעֲשׂוּ כן מאמין וחפץ בו. בברכה של יצחק אבינו הוא מאמין וחפץ. הוא מבין שיצחק הוא צדיק ונביא וקדוש, ושברכתו שווה הרבה. לכן אכפת לו מאד לזכות בברכה הזו, וכשהוא מאבד אותה - הוא צועק "צַעֲקָה גְדֹלָה וּמָרָה עַד מְאֹד" (שם, לד). ממילא קשה: בשלמא מכירת הבכורה - זו נעשתה מדעתו ומרצונו של עֲשׂוּ, וגם לא גרמה לו שום נזק והפסד. אבל נטילת הברכות - כאן הרי לא קיימים התנאים האלו. מהו אפוא ההיתר של יעקב לנהוג ברמאות כאן, כדי לזכות בברכות לעצמו?

נראה שהתשובה לרבר היא זו: מה היה קורה, אם ח"ו עֲשׂוּ הוא זה שהיה מקבל את הברכות? - יצחק היה אומר לו "הֲנִיָּה גְבִיר לְאַחֶיךָ" (בראשית כו, כט), יעקב היה נעשה עבד שלו, ולא היה יכול לקבל את התורה, "כי הקב"ה רוצה שנהיה עבדים לה", "עֲבָדֶי הֵם - ולא עבדים לעבדים" (ב"מ י, א), ובלי קבלת התורה - אין קיום לעולם. הרי "התנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו" (שבת פח, א). ממילא, כשיעקב לוקח את הברכות לעצמו, הרי לא רק הצלה ליעקב יש בזה, אלא גם לעֲשׂוּ. כי אם העולם יחזור לתוהו ובוהו, אין עֲשׂוּ! וגם אחרי שהעולם לא חזר לתוהו ובוהו, מי היה זוכר היום את עֲשׂוּ, לולא תורתו של יעקב? רק בגלל תורתו של יעקב זוכרים היום את עֲשׂוּ! זוהי אפוא הצלה לעֲשׂוּ, שיעקב לוקח לו את הברכות. גם אם הוא עושה זאת בדרכים עקמומיות, הרי הוא מציל אותו, ולא פוגע בו (חוץ ממה שיש כאן הצלה גם ליעקב).

האם רימה יעקב את לבן חמיו?

עוד שואלים על יעקב, איך זה מרמה יעקב אבינו את לבן בחלוקת הצאן? (בפרשה הבאה). יעקב ולבן מסכמים ביניהם, שֶׁפֶל שֶׁה נְקוּד וְטְלוּא שֶׁיִגְלַד בעזים וכל שֶׁה חוּם שֶׁיִגְלַד בכבשים יהיה של יעקב, וכל שאיננו כזה יהיה של לבן (בראשית ל, לב). מה עושה יעקב? - הולך ומציג בשקתות המים מקלות עם פצלות לבנות, כדי להשפיע על מראה הולדות העתידים להולד (שם, לז-מב). האם אין זו רמאות? הרי מן הסתם כוונת ההסכם היתה, שרק מה שֶׁיִגְלַד בדרך הטבע בצורה הנ"ל יהיה של יעקב, ולא מה שֶׁיִגְלַד כן ע"י תחבולות. כיצד אפוא עושה יעקב דבר כזה, ללכת ולהשפיע באופן מלאכותי על מראה הצאן שֶׁיִגְלַד? התשובה היא זו: ראשית כל, כלל לא ברור שלמקלות שהוצבו בשקתות המים היתה השפעה טבעית על מראה הולדות. רש"י מביא דעה מחז"ל, שכל העיבור של הצאן בעדרו של לבן התרחש באופן נסי. לא ע"י זכרים, אלא מהמים שֶׁשָׁתוּ הצאן משקתות המים (רש"י שם, לה). לפי זה, ודאי אין מקום לטעון, שיעקב זכה בצאן ברמאות. שהרי הכל התרחש בדרך נס, ולא כתוצאה טבעית ממעשהו של יעקב.

עֲקֹשׁ תִּתְפַּתֵּל". הוא מוכרח להתנהג עמם שלא בישירות, כדי לא להנזק על ידם⁷.

קניית הבכורה ע"י יעקב אבינו - מעשה הגון וישר!

והנה, ידועים דברי הגר"א ז"ל, "שאינן השלימות [בעבודת ה'] ניכרת באדם, אלא כשיש לו שני מידות הפוכות [והוא עובד את ה' בשתי ה'...]... לפי שכשהאדם נוהג במידה אחת, אינו מוכרח לומר שהוא צדיק, אלא יש לומר שכך הוא טבעו, אבל כשיש לו שני מידות הפוכות, כגון רחמיניות ואכזריות, אז מוכח שהוא צדיק" (חי' הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחד אמר). מסיבה זו, מנסה הקב"ה את אברהם אבינו - שהוא עמוד החסד - בנסיגות שהם הפך מידת החסד. תחילה הוא מנסה אותו במלחמת המלכים, אח"כ בציווי לשלח מביתו את הַגֵּר ואת ישמעאל בנו, שהיה אהוב עליו כיצחק (עי' רש"י בראשית כב, ב), ולבסוף הנסיון הקשה מכולם - נסיון העקדה, שבו נצטוו אברהם לשחוט את בנו לעולה לה'. מידת החסד שבאברהם מתנגדת בכל עֲצֻמְתָּהּ למעשה הזה. אבל אם כך ה' צוה - אברהם הולך לקיים את הציווי. הוא מוכיח שהוא עובד את ה', גם כשדבר ה' הפוך לגמרי למידת החסד, שהיא כל כך יסודית אצלו⁸.

בדומה לזה, גם יעקב אבינו מתנסה בפרשתנו בנסיגות שהוא הפך מידתו - מידת האמת. המעשה הבעייתי הראשון שמובא על יעקב בפרשתנו, הוא קניית הבכורה מעֲשׂוּ. לכאורה קשה: האם מן היושר הוא, לנצל את מצוקתו של עֲשׂוּ, שנמצא בסכנת נפשות [הֲיֵנָה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת... (בראשית כה, לב)], ולהסכים להצילו רק בתנאי שימכור את בכורתו? האם אין זו "סחיטה" מכוונת ובלתי הגונה?

התשובה לזה היא, שעשו כלל לא הרגיש "נסחט" בעיסקה הזו. התורה מעידה עליו: "וַיֵּאכַל וַיִּשְׂתֶּה, וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ, וַיֵּזַע עֲשׂוּ אֶת הַבְּכֹרָה" (שם, לד). הוא לא אומר: "רימו אותי! סחטו אותי! נטלו ממני את בכורתו בעד נזיד עדשים!"! הוא אומר: "איזה עסק טוב עשיתי! סוף סוף התפטרתי מן הבכורה!"! "לָמָּה זֶה לִי בְּכֹרָה" (שם, לב). הבכורה היא רק עבודת ה', עבודת קרבנות, ש"אזהרות ועונשין ומיתות תלויין בה" (רש"י שם). עשיתי אפוא עסק מצוין. גם נפטרתי מן הבכורה, וגם הרווחתי נזיד עדשים!... חז"ל מוסיפים ואומרים, שאחרי מכירת הבכורה, עשו עוד קורא לחבריו ואומר להם: 'תראו את הטפש הזה! נתן לי נזיד עדשים בלא שקיבל שום תמורה ממשית' (ב"ר סג, יט). אין לו שום הערכה לבכורה ולעבודת הקרבנות, והוא שמח להיפטר מכל הענין ולמסור אותו ליעקב. אחרי שנים רבות הוא כבר מבין יותר, ומתחיל להצטער. "וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פַעַמִּים, אֶת בְּכֹרְתִי לְקַח, וְהֵנָּה עֲתָה לְקַח בְּרִכְתִּי" (בראשית כז, לו). אבל זה היה עשרות שנים אחר כך⁹. בינתיים - לא חסרה לו העבודה. כרגע - "וַיִּבֶד עֲשׂוּ אֶת הַבְּכֹרָה". לא אכפת לו ממנה. אין כאן אפוא מהלך של ניצול שעת מצוקה של עֲשׂוּ. עֲשׂוּ מוכר את הבכורה בלב שלם ובנפש חפצה, בלא שום אונס כלל.

יותר מכך: לא רק שאין כאן ניצול כפוי של עֲשׂוּ, אלא גם אליבא דאמת אין לעֲשׂוּ כל הפסד ממכירת הבכורה. מי שאינו מאמין בעבודה, אין טעם שיתעסק בה. היא לא תביא לו תועלת. מי שמאמין בעבודת ה', עבודת ה' תביא לו תועלת. הוא יעשה אותה כפי הדינים שלה, והיא תביא לו תועלת. אבל מי שלא

הדבר במשל: נניח שהשעון שעל ידי ממהר ברבע שעה (למשל): השעה היא 9:45, ושעוני מורה על השעה 10:00). ניגש אלי אדם, ושואל אותי: "מה השעה אצלך"? ... מה עלי לענות לו? שהשעה אצלי היא עשר! והרי כוונת השואל איננה לברר מה השעה אצלי, אלא לברר מהי השעה האמיתית. אלא שהשואל הניח ששעוני הוא מדויק, ולכן שאל אותי "מה השעה אצלך". אם רוצה אני לענות לשואל תשובת אמת, כפי כוונתה האמיתית של שאלתו, עלי לומר לו מהו הזמן האמיתי, שאותו מעוניין השואל לדעת, ולא מהו הזמן בשעון שלי, כפי שניסח השואל את שאלתו.

זהו בדיוק מה שעושה יעקב עם יצחק. יעקב יודע שיצחק אינו מעוניין לברך רשע. יצחק אבינו מעוניין לברך רק צדיק. אלא שליצחק יש טעות. עֵשׂו מרמה את יצחק במשך שנים, שואל אותו כיצד מעשרין את המלח ואת התבן, עד שיצחק סבור שעֵשׂו מדקדק במצוות יותר ממנו (ע"י רש"י בראשית כה, כז), ולכן החליט לברך את עֵשׂו הצדיק. אלא מה? יעקב יודע, שהאמת היא שאין בעולם בריה בשם "עֵשׂו הצדיק"! עוד יודע יעקב, שאם יצחק אביו היה יודע מיהו באמת עֵשׂו, הוא לא היה רוצה כלל לברך את עֵשׂו (ודאי לא בכרכות שיעד לו), אלא את יעקב. כיון שכך, מדבר יעקב עם יצחק ע"פ המושגים שלו (של יצחק), ואומר לו: "אֲנֹכִי עֵשׂו בְּכֶרֶךְ"! אני הוא האדם, אשר זהה ל"עֵשׂו בְּכֶרֶךְ", כפי שהוא מצטייר בדמיונו, ואשר אותו אתה חפץ לברך (ע"י מכתב מאליהו ח"א עמ' 96-94).

נמצא, שהתשובה שיעקב נותן ליצחק אביו היא תשובה אמיתית מאד, בלי שום שקר כלל. יעקב פשוט התעלם מן ההנחה השגויה של יצחק, שעֵשׂו הוא הבן הצדיק יותר, והוביל את אביו אל המטרה אליה שאף - לברך את הצדיק יותר מבין בניו, הלא הוא יעקב. אמנם בזוהר מבואר, שבשעה שיעקב אמר ליצחק "אֲנֹכִי עֵשׂו בְּכֶרֶךְ", הוא התכוין לומר: "אנכי מי שְׂאֲנִי, וְעֵשׂו הוא בכורך" (זוהר ח"א קסז, ב; וכעין זה פ"י גמ' רש"י בראשית כז, יט), אבל ודאי אין כוונת הזוהר לומר, שכוונה כזו מצילה את הדברים מלהיות דברי שקר, שהרי דברים שבלב אינם דברים, והכל הולך אחר הפה¹¹. כוונת הזוהר היא רק לומר, שיעקב השתדל לנסח את דבריו כך, שגם באופן חיצוני תהיה אפשרות לדבריו להתפרש כדברי אמת. הוא מנסה להתרחק עד כמה שאפשר מן השקר, ולכן פִּינּוּן בלבו כך, כדי שהשקר יהיה שקר רק בתשעים ותשעה אחוזים, ולא במאת האחוזים. אבל התירוץ האמיתי הוא כפי שהסברנו, שהדברים הם דברי אמת, כיון שכוונתו של יצחק היא לברך את הצדיק שבין שני האחים, ולכן מזדהה יעקב לפני יצחק כ"עֵשׂו בְּכֶרֶךְ", שהוא האדם שסבר יצחק בטעות לצדיק יותר¹². נמצא, שלא יעקב הוא זה שרימה את אביו בכל הפרשה הזו, אלא עֵשׂו הוא זה שרימה אותו, כשהתחזה לפניו כצדיק יותר מיעקב. ממילא אין ליעקב ברירה, אלא לנקוט בדרך של "עם עֵקֶשׁ תִּתְפַּלֵּל", וגם זה - רק על פי נבואה.

יצחק לא הבין באותו רגע את עומק הדברים שאמר לו יעקב. אבל אחר כך, כשהאמת אודות עשו מתגלה לו, כשהוא רואה גיהנם פתוחה מתחת לעֵשׂו (ע"י רש"י שם, לג, ויגור אריה' שם), הוא מבין שיעקב צדק. הוא היה ראוי לקבל את הברכות, ולא עֵשׂו. והראיה, שברגע שנודע ליצחק שיעקב רימה אותו, הוא לא אומר: 'אוי, טעיתי! אני מתחרט! מקח טעות! להפך! הוא

אבל גם אם נאמר שהיה כאן מהלך טבעי, שבדרך הטבע צאן שרואים מקלות בצורת עקודים יולדים ולדות עקודים, מ"מ עדיין לא היה כאן אלא נס. מדוע? שהרי יעקב אומר ללבן: "עֵבֶדְתִּיךָ... שֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנְךָ, וַתְּחַלֵּף אֶת מִשְׁפַּרְתִּי עֵשְׂו תְּמַנִּים" (שם לא, מא). כלומר, במשך שש השנים בהן עבד יעקב עבור הצאן, שָׁנָה לִבְנֵי אֶת תְּנָאֵי הַחֲלוּקָה, מנקוד לטלוא ומעקודים לברודים, מאה פעמים! [כ"י 'עשרת מונים' פירושו 'עשר פעמים עשר' (ב"ר עג, ט)]. נעֵשָׂה א"כ חשבון: תקופת העיבור של בהמה דקה היא חמישה חודשים (בכורות ח, א). הרי, שבמשך שש שנים (שהם שבעים ושנים חדשים), אין מקום ליותר מארבעה עשר מחזורים של עֵבֶר ולידה של הצאן. אם במשך ארבעה עשר המחזורים הללו, לבן מספיק לשנות את התנאים מאה פעמים, נמצא שבתוך כל מחזור של עיבור ולידה, שינה לבן את תנאי חלוקת הצאן כמה וכמה פעמים! אם כן, גם אם בהתחלת מחזור העבור דיברו על עקודים, אין שום ראייה מזה שגם בסוף המחזור תהיה המשכורת עקודים. יכול להיות שבסוף המשכורת תהיה דווקא נקודים או ברודים. וא"כ מה ישפיעו המקלות?... יעקב עדיין זקוק לנס כדי שהולדות הנולדים יהיו מתאימים לתנאי האחרון של לבן! כל ענין המקלות היה אפוא לא טבעי. אין שום קשר בין המקלות שהיו בהתחלה, ובין מה שהצאן יולדות בסוף. ממילא אין שום רמאות במה שיעקב שם את המקלות.

מדוע א"כ שם יעקב את המקלות האלו? אולי בשביל זה גופא, לגרות את לבן להחליף את המשכורת. עכ"פ, המקלות לא השפיעו כלום. לָבָן עצמו הוא זה שקבע מה ילדו הצאן, ולא המקלות. "אם פה יאמר: 'נְקֻדִים יִהְיֶה שְׁכֶרֶךְ', וְיִלְדוּ כָל הַצֹּאן נְקֻדִים. וְאִם פֹּה יאמר: 'עֲקֻדִים יִהְיֶה שְׁכֶרֶךְ', וְיִלְדוּ כָל הַצֹּאן עֲקֻדִים" (בראשית לא, ח). בבחינת צדיק גוזר והקב"ה מקיים... [למרות שלבן לא היה כל כך צדיק...]. יעקב לא השיג א"כ את הצאן ברמאות, אלא ע"י נס מן השמים. כך היה רצון ה'¹⁰.

האם רימה יעקב את יצחק אביו?

והנה, כל זה מובן כל עוד יעקב מרמה את הרשעים - את עֵשׂו ואת לבן. כי "עם עֵקֶשׁ תִּתְפַּלֵּל", וכפי שהסברנו. ואולם מה עם יצחק אבינו? יצחק אבינו הרי אינו עֵקֶשׁ ח"ו. הוא צדיק גמור. ובכל זאת, גם אותו יעקב מרמה בפרשתנו! הוא מגיש לו אוכל ואומר: "אֲנֹכִי עֵשׂו בְּכֶרֶךְ, עֲשִׂיתִי פֶּאֶשֶׁר דְּבַרְתָּ אֵלַי" (שם כז, יט). איך מרמה יעקב אבינו את יצחק אביו? מה ההיתר כאן?

על שאלה זו ניתן לענות בשני אפנים: תירוץ אפשרי אחד הוא, שיעקב מרמה כאן את אביו על סמך הוראה מפורשת שמקבל מרבקה אמו. ורבקה, על סמך מה היא מְצַנֶּה על יעקב לעשות כן? - על סמך נבואה שקִבְּלָה מן השמים (ע"י אונקלוס שם יג, רמב"ן שם ד, ואוה"ח שם ח), שעל יעקב לבא במרמה אל אביו, ו"להוציא" ממנו את הברכות לעצמו. [ואעפ"כ, כשהוא הולך אל יצחק, הוא הולך "כפוף ובוכה" (ב"ר סה, טו). כי כל כך הוא דבוק במידת האמת, עד שגם כשהוא אנוס לשקר על פי הדבור, הוא עושה זאת בלב שבור, לא ברצון ובשמחה].

אבל תירוץ אפשרי אחר הוא, שכלל אין כאן שקר בדבריו ובמעשיו של יעקב! כשהוא אומר לאביו "אֲנֹכִי עֵשׂו בְּכֶרֶךְ", הוא אומר אמת צרופה, בלי שום שקר כלל! איך זה? נסביר את

זה שהתברך, והוא זה שצריך להתברך, והוא זה שיצחק מברך גם הלאה, שיקבל את ברכת אברהם, את ארץ ישראל, ואת כל הדברים הטובים.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

אומר: "גם פרוץ יהיה" (שם). טוב שיעקב קיבל את הברכות. יצחק אף מברך אותו אח"כ בברכות נוספות: "ויקרא יצחק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ... וַיֹּאמֶר לוֹ... אֶל-שְׂדֵי יִבְרָךְ אֹתְךָ... וַיִּתֵּן לְךָ יַעֲקֹב אֶת בְּרִכְתּוֹ אֲבִרְהָם לְךָ וּלְזֶרְעֶךָ אַתָּה" (שם כח, א-ד). הרי שיצחק מברך את יעקב גם כשיודע שיעקב הוא זה שניצב לפניו. בהתחלה סבר יצחק שעשו הוא הבן הצדיק, הממשיך את דרכו אברהם אבינו, ולכן רצה לברך את עֶשָׂו. אבל לבסוף, כשהוא רואה שאך מקח טעות היה כאן, הכל בא על תיקונו: יעקב הוא

1. "נִחְשִׁיךָ" היא מילה המורכבת משתי תיבות: "נח", ו"שייך". "נח" - כמשמעו. ו"שייך" הוא אדם בטל (עי' תוס' ב"ק צב, ב ד"ה דשרכי, ותוס' ב"ב קלט, א ד"ה בשרכא). [וצ"ע, איך תרגם אונקלוס כן, והרי דרכו לתרגם מילה במילה, או לכל היותר כפי תוכן הענין, וכאן הוא ענין אחר לגמרי, שהרי הפסוק אומר שעשו היה איש ציד, והתרגום אומר שהיה נח ובטל. וכנראה שדעת האונקלוס כדעת הרשב"א, שכתב בתשובה (ח"א סי' קס"ד), שפירוש התרגום כאן הוא, שעשו היה "אדם בטל שאין לו מלאכה, אלא כאחד השרים שהם נוחין, ומתעסק בציד לתענוג". והיינו, שאונקלוס תרגם כאן את תוכן הענין, ובאר את הסיבה מדוע היה עשו איש ציד. דמחמת שהיה נח ובטל, עסק בציד לשם תענוג, להפיג את שעמומו. עיסוקו של עשו בציד הוא אפוא סימן לדבר, שעשו הוא איש "נִחְשִׁיךָ"].
2. וכן במשנה נקרא תלמידי חכמים "בְּנָאִים" (מקואות ט, ו) - לפי "שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן" (שבת קיד, א). שהרי התורה שהם עוסקים בה, היא המקיימת את העולם. ש"כל חיותם וקיומם של העולמות כולם, הוא רק ע"י התורה הקדושה כשישראל עוסקין בה... ואילו היה העולם מקצהו ועד קצהו פנוי אף רגע אחד מעסק והתבוננות בתורה הקדושה - היו חוזרים כל העולמות לתהו ובהו" (נפש החיים שער א' פט"ז בהגה"ה). וכן אמרו: "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר: וכל בניך למודי ה', ורב שלום בניך. אל תקרי בניך אלא בוניך" (ברכות סד, א). דבניך, אלו תלמידי חכמים.
3. הסבא רבא של הרבנית ש. נבנצל ע"ה [נפטר לפני תשעים שנה, בשנת תרפ"ז].
4. ולכן נמשל עשו לחזיר, שפושט טלפיו לומר: ראוי שאני טהור! (רש"י בראשית כו, לד) כי החזיר באמת יש לו סימן אחד של טהרה, שפרסותיו סדוקות. וכן לעשיו היה באמת צד של טהרה, בשאיפותיו הרוחניות. עוד יש מבראים לפי זה, שלכן החזיר מאופייין בפה כזה, אשר שפתו העליונה עורפת על התחתונה (עי' משנה בכורות מ, א ורש"י שם ד"ה לא תימא [השני]). ועומק הענין בזה הוא, ששפתו העליונה של עשו - היינו הדיבורים העליונים שלו, בענין שאיפותיו הרוחניות - עורפת על השפה התחתונה, שהיא כנגד מה שהוא באמת, בחיי המעשה...
5. יש מבראים, שלכן זכה עשו לכך, שראשו - בלי גופו - יקבר במערת המכפלה, בחיקו של יצחק אבינו (עי' תרגום יונתן בראשית נ, יג). כי ראשו באמת היה טוב, ובעל השגות רוחניות גבוהות, וראוי היה להקבר עם האבות. אבל הגוף לא נקבר עם האבות, כי הגוף היה גוף של עֶשָׂו, ולא התנהג כפי ההשגות של הראש.
6. "כל לשון עקיבה - גלגול וסבוב... עַקֵב הַלֵב (ירמיה יז, ט), וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעַמִּים (בראשית כז, לו), וַיְהִי עֶשָׂה בְעֶקְבָה (מ"ב י, יט), ענין גלגולין וסיבות. ולכן יקראו יעקב 'ישורון', כי היפך העקוב - מישור" (רמב"ן דברים ז, יב). הרי שיעקב, למרות שמו, הוא ישר, ולכן הוא נקרא 'ישורון'.
7. ורק משום כך מותר להתנהג עם הרמאי ברמאות. אבל סתם כך - גם עם רמאי אין להתנהג ברמאות, וכמו שכתב הר"טב"א: "עם נְכַר תִּתְּבַר וְעַם עֶקֶשׁ תִּתְּפַל - פירוש, דשרי להו לצדיקי למיעבד טצדקי דאפשר להו, לאזדהורי מרמאותא דרמאי. אבל לרמויינהו במידי אחרני - אסור" (חי' הר"טב"א ב"ב קנג, א ד"ה אין). וכעין זה כתב גם המאירי (ב"ב שם ד"ה הצדיקים), וז"ל: "הצדיקים, אסור להם לילך בדרך שיהא בו שום צד של רמאות, אע"פ שאין בו גול או גנבה או רמאות גמורה. ומ"מ, אם יש להם עסקים עם בני אדם הרמאים, ומתיראין מהם שאם יהו הולכין עמם בתמימות תהא יד רמאותם גוברת עליהם - אף הם יכולים להראות עצמם כמתירים את הרצועה מעט, עד כדי שיעור שבו יהו נשמרים מהם. והוא שאמר יעקב אבינו עם לבן - אחיו אני ברמאות (ב"ב שם)". ומשמע, שיותר מזה - אסור לרמות גם את הרמאי.
8. וכתב הגר"א: "זהו שנאמר בעקדה, 'עַתָּה יִדְעָתִי כִּי יָרָא אֱלֹקִים אֶתָּה' (בראשית כב, יב). וקשה, מאי לשון 'עַתָּה יִדְעָתִי', והלא הוא היה צדיק גם מקודם לכן. אלא לפי שקודם לכן לא היה אלא רחמן מאד, שהיה מכניס אורחים וגומל חסדים, אבל המידה של אכזריות עדין לא היה ניכר בו, והיו אומרים שאברהם איננו צדיק גמור. אבל בעקדה שעשה מידת אכזריות גם כן, עתה נשלם וניכר שהוא צדיק גמור" (חי' הגר"א עמ"ס ברכות לג, ב ד"ה וחד אמר).
9. שהרי מכירת הבכורה היתה ביום בו מת אברהם אבינו (רש"י בראשית כה, ל) והוא בן מאה שבעים וחמש שנה (בראשית כה, ז), יצחק בן שבעים וחמש שנה (עי' שם כא, ה), ויעקב ועשו בני חמש עשרה שנה (עי' שם כה, כו). וכשאמר עשו "וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְעַמִּים", היה זה אחר שקבל יעקב את הברכות מיצחק אביו, שאז היה יעקב בן ששים ושלוש שנה (רש"י שם כה, ט). הרי שמכירת הבכורה ועד נטילת הברכות עברו ארבעים ושמונה שנה.
10. ולעצם המעשה של הצגת המקלות, כבר כתב הרמב"ן (בראשית ל, לו), "כיון שהסכימו [יעקב ולבן] להיות שִׁקְרוּ באלה - היה רשאי לעשות כל מה שיוכל להולידם כן". ובכל זאת כתב הרמב"ן, שמדת האמת לא נתיחדה ליעקב אבינו "עד שובו [מתרן] לארץ אבותיו... בעבור שהוצרך להתנהג עם לבן בדרך פתלתול, ואיננו דרך האמת" (רמב"ן שם מח, טו), [הגם שה' הדרין והנהיג את יעקב במידה זו כבר מתחילת דרכו בעולם (רמב"ן שם)].
11. וכן אמרו חז"ל (סנה' צב, א): "כל המחליף בדיבורו, כאילו עובד עבודה זרה. כתיב הכא [אצל יעקב] 'וַיְהִי עֶשָׂה בְעֶקְבָה' (בראשית כז, יב), וכתיב התם 'הַכֵּל הָמָּה מַעֲשֵׂה תַעֲתָעִים' (ירמיהו, י, טו). "ומבואר, דדברי יעקב אבינו ע"ה, לולא שהותרו על פי רוח הקודש ששרתה על רבקה, היה בדבר חטא שהחמירו בו כאילו עובד עבודה זרה" ("אמונה ובטחון" לחזו"א, פ"ד אות י"ג). ומשמע, שאין הכוונה למי שמשקר ממש, דא"כ היה לגמ' לומר בפירוש, "כל המשקר כאילו עובד עבודה זרה". ומדקאמר "כל המחליף בדיבורו", משמע שאינו משקר ממש, אלא מטעה את חבירו ומתעתע בו בדברים שיש בהן משמעות מתחלפת לכאן ולכאן, וכדברי רש"י: "המחליף בדיבורו - משנה בדיבורו שלא יהא ניכר". היינו, שלא יהא ניכר מה כוונתו באמת, דרוצה שחבירו יבין את דבריו במשמעות אחת (שהיא שקר), בעוד כוונת לבו למשמעות אחרת (שהיא אמת), וכפי שעשה יעקב באמרו 'אֲנֹכִי עֶשָׂו בְּכֶרֶךָ'. וכן כתב האבן עזרא: "והמפרש 'אנכי עשו בכורך' - אנכי מה שאנכי, אבל עשו הוא בכורך, אינו פשט, ולא יצא מחכמת הדבור. ואם ישאל אדם בב"ד את חבירו, האתה הוא חבירי שהליתני לך כך וכך, ואמר אני - לא יוכל לומר: מחשבתי היתה שאני חבירו, לא יותר" (אב"ע שמות לב, א).
12. ועי' עוד תירוץ לשאלה למה לא היה שקר בדברי יעקב שאמר לאביו "אֲנֹכִי עֶשָׂו בְּכֶרֶךָ", בספר "האמונה והבטחון" לרמב"ן (פרק ט"ו ד"ה ועוד).